

Идва ли нова парадигма?

гл. ас. д-р Боян Иванчев - ВУЗФ

Доклад представен на: XXII Economic Forum,

Krynica-Zdroj, Poland, September 4-6, 2012

Всички ние се безпокоим и сме нещастни поради икономическата криза но в същото време имаме различно усещане и разбиране за икономическата криза. Моето разбиране за кризата е фактът, че всяка година, в целия свят, умират 10,9 милиона деца от недохранване, липса на прясна вода и различен вид епидемии. В същото време Гърците са нещастни, защото губят пенсионните си нива, които са подобни на тези в Германия като в същото време нямат стабилна икономика и индустрия но имат стабилни дългове и желания да живеят по стандарт, който е неприсъщ на икономическите възможности на страната им. В същото време европейските страни от така нареченото ядро, обявиха че мултикултурализма е мъртъв. Ангела Меркел заяви през 2010 г. че моделът на след военен мултикултурализъм, който Германия се опита да построи "...изцяло се провали..."¹ Изказване направено в страна, в която има 3000 джамии и 4,3 милиона мюсюлмани, страна която може би едва сега се отърсва от дълго сдържания си квази-расизъм след втората световна война и страна, в която дни преди изказването на канцлера Меркел, изследване показва че една трета от германците възприемат имигрантите като "измамници за благополучие" (wellbeing cheaters).² През следващата година, Дейвид Камерън атакува много твърдо тридесетте години мултикултурализъм във Великобритания,

---

¹ [Hall A.](http://www.dailymail.co.uk), Multiculturalism in Germany has 'utterly failed', claims Chancellor Angela Merkel, <http://www.dailymail.co.uk>, 18 October 2010

² Ibidem.

предупреждавайки че този модел насърчава развитието на екстремистката идеология и директно подпомага домашното развитие на ислямски тероризъм. Той обяви: "Честно казано ние имаме нужда много по-малко от пасивната толерантност на сегашните години и много повече активен и мускулест либерализъм."³ Към този хор се присъедини и Никола Саркози, който в телевизионно предаване каза, че моделът на насърчаване на религиозните и културни разлики на имигрантите във Франция се е провалил.⁴

Тук става въпрос за специални страни: страни, които претендират да са лидери в демократичните процеси на западната цивилизация и страните на: *gastarbeiters*, *Commonwealth* и *Maghreb*. Страни в които имигрантите, директно и индиректно, имат значително участие в приръста на населението на тези страни през последните 30 години. Не трябва да забравяме и това че вътрешно европейската имиграция и имиграцията от развиващите се страни, изигра много важна роля във възстановяването на Европа след втората световна война.

В същото време, усещането за криза от страна на Полша, бе изразено то външния министър на страната Сикорски, който по време на посещение в Германия каза, че за първи път не се страхува от действията на Германия но от нейното бездействие и прикани страната да заеме по-активна позиция за европейската дългова криза за да помогне на Европа и по този начин да върне дълга си от стореното през втората световна война.

Какво е усещането на икономистите? Както обикновено - половината от тях искат повече Кейнс а другата половина искат повече либерализъм и всички те в един глас говорят за по-добри регулации и по-добре работещи институции. Никой от споменатите по-горе политици и икономисти не задава въпросът дали сегашната парадигма все още работи и дали днешният ред и правила са все още актуални.

---

³ Oliver Wright, Jerome Taylor, Cameron: My war on multiculturalism, www.independent.co.uk, 05 February 2011

⁴ [Daily Mail Reporter](http://www.dailymail.co.uk), Nicolas Sarkozy joins David Cameron and Angela Merkel view that multiculturalism has failed, <http://www.dailymail.co.uk>, 11 February 2011

Нека се върнем отново при политиците. По време на кризисни периоди, политиците масово използват психологическата склонност на хората към когнитивен дисонанс за да умиротворят психологическата им дисхармония в резултат на кризите. Какъв е механизмът на когнитивния дисонанс? Когато се появи нова информация или се случи нещо различно, навлизащо в противоречие с предишните ни действия, убеждения и вярвания, тогава хората ирационално започват да се опитват да игнорират новата информация или да търсят такава, която препотвърждава предишните им убеждения или пък да търсят виновник или събитие, извън себе си, и по този начин да се самоубедят, че въпреки правилните си действия кризата се е случила. Поради това политиците обвиняват bankerите за кризата - за да преодолеят собствения си душевен дискомфорт и да излъжат за пореден път избирателите, че не те са виновни а други и да поискат отново вотът им за следващите избори и да избегнат обвиненията към парадигмата и съществуващият ред. Това действие е подобно на нов вид болшеvizъм, фашизъм или най-общо популизъм. Толкова е лесно да се каже че bankerите, евреите или някоя народност са виновни и да се отхвърли към тях отговорността за случилото се или за случващото се. Аз по никакъв начин не желая да бъда адвокат на bankerите, поради това че съм бил повече от десет години банков дилър и все още съм част от финансовата индустрия. Нека тогава да си представим, че bankerите са виновни за икономическата криза и по-специално инвестиционните банкери, защото те създадоха сложните деривативи и множество екзотични финансови инструменти с помощта на физици и математици - инструменти, които се разбират дълбочинно от малцина. Нека приемем и фактът че вторичната креация на пари, чрез възможностите на търговското и инвестиционното банкиране стигнаха невиджани размери и днес е по-важна от креацията на пари от централните банки. Но какво да кажем за третичната креация на истинските виртуални пари? Третичната креация на пари т.е. креацията на линден долари във виртуалния свят Second Life не е причинена от банковите институции - тя е причинена от създателите на играта, от различни корпорации и от хората, като непосредствени ползватели на играта - всички те купуват и продават виртуални стоки с виртуални пари, които след това могат да обменят за така наречените истински щатски

долари или коя да е друга свободно конвертируема валута. При това положение не е ли по-правилно да кажем че ако bankerите са виновни за икономическата криза, то виновни са също и технологичните компании, производителите на автомобили и строителните компании? Защото всички те интензифицират ирационалното ни поведение, чрез постоянна атака на ирационалните ни склонности предлагайки ни или формирайки у нас нови желаня, стоки и начин на живот. Ако това е така, тогава ще бъде по-правилно да обвиним за кризата не само bankerите но и всички бизнесмени и тогава изглежда политиците ще бъдат най-сетне щастливи и ще управляват без да бъдат изложени на опасност от обвинения от народите си.

Ако сега разгледаме базовото ниво - а именно човешките същества - юе видим че никой не ни е опрял пистолет в главата за да вземем ипотечен кредит, новият модел на BMW или нова къща с пет спални. Ние - човешките същества - искаме по-големи коли, по-големи къщи и по-млади тела в леглата си, забравяйки за Господ Бог и за това че всяка година умират 10,9 милиона деца от недохранване.

И отново никой не иска да критикува или обвини съществуващата парадигма и ред. Защо? Защото парите са Табу за критиците в днешни дни. Това не означава че аз приканвам хората да подкрепят комунизма или фриганизма или пък да станат хамиши и да влязат в кибуц. Германският социолог Макс Вебер, който е приеман от мнозина за човекът, който определя общата култура на капитализма, през 1905 г. пише в "The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism", че капиталистическият е: "човек е доминиран от правенето на пари, от придобиване като основна цел в живота."⁵ Това всъщност е ядрото и свързката на сегашната парадигма, но тя е валидна за началото на 20 век, когато парите имаха свойствата на средство и следните функции - *средство за размяна; средство за запазване на стойността и натрупване на богатство; разчетна единица*. Съответно тогава твърдението, че хората са рационални в икономическите си действия и те са в съответствие с теорията за homo economicus, е повече валидно отколкото днес.

---

⁵ Weber M., The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, New York, Scribners, 1958, page 53.

Днес ние живеем във времето на Postmoney, т.е. пари които вече не са средство а цел "per se", пари които са обичани и цел на съществуването на хората, пари които усилват ирационалността в поведението на хората и ни принуждават да бъдем консумеристи и новофилици. Този вид пари, а именно Postmoney, и отношенията между тях и хората са описани в Библията по следния начин: *"Защото корен на всички злини е сребролюбието, на което предавайки се, някои се отстраниха от вярата и си навлякоха много мъки"*. (1 Тимотей, 6:10)

Моята идея е че ако приемем за вярно, че парите са ядрото и свързката на сегашната парадигма и социално-икономически ред в обществото и те че са променили качеството, то сегашната икономическа и социално политическа криза, трябва да бъде използвана за това да мислим не само вътрешно-парадигмено а да погледнем извън парадигмата и да помислим дали има други идеи и дали не идва нова, по-добра парадигма и нов социално-икономически ред.